

Souvislosti kompetencí a odměňování

Jiří Večerník, Martina Mysíková a Petr Matějů

**Konference „Předpoklady úspěchu v práci a v životě“
27. listopadu 2013**

Dvě části příspěvku

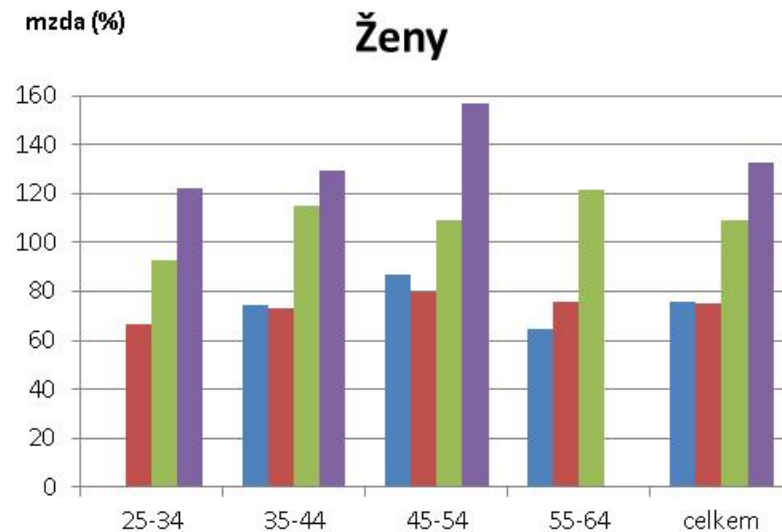
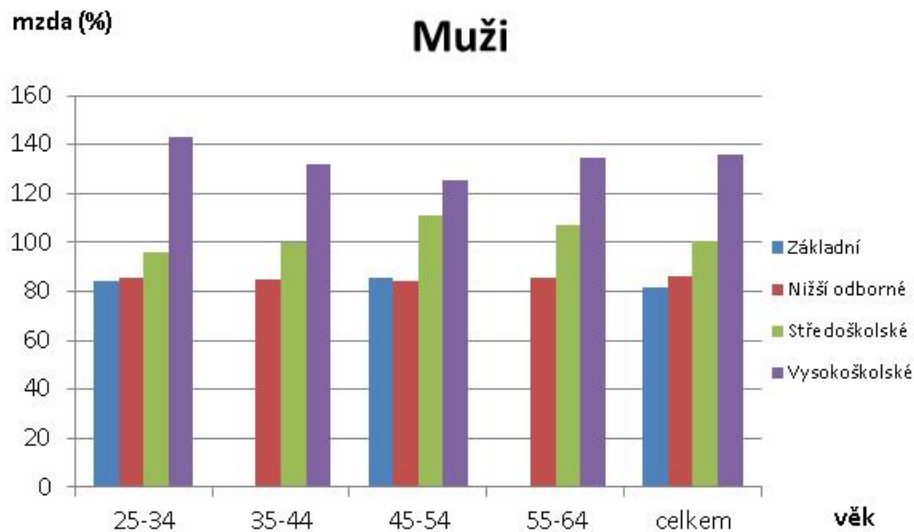
1. Regresní analýza dat PIAAC (Martina Mysíková)
2. Strukturní model na základě dat PIAAC (Petr Matějů)

1. Zjišťování mezd a regresní analýza jejich faktorů (Martina Mysíková)

Zjišťování mezd a analyzovaný výzkumný soubor

- Hrubá mzda před odvodem daní, zdravotního a sociálního pojištění
- Započítávají se i odměny za práci přesčas, pravidelné prémie, spropitné či provize
- Nezapočítávají se roční prémie
- Možnost uvést hodinový, denní, týdenní, dvoutýdenní, měsíční nebo roční příjem
- Případně kategorie: méně než 12000; 12001-16000; 16001-21000; 21001-28000; 28001-37000; více než 37000
- Analýza: zaměstnanci pracující na plný úvazek ve věku 20-64 let (2025 respondentů)
- **Všechny informace přepočteny na hrubé měsíční mzdy**

Mzdy podle pohlaví, věku a vzdělání (v % průměru)

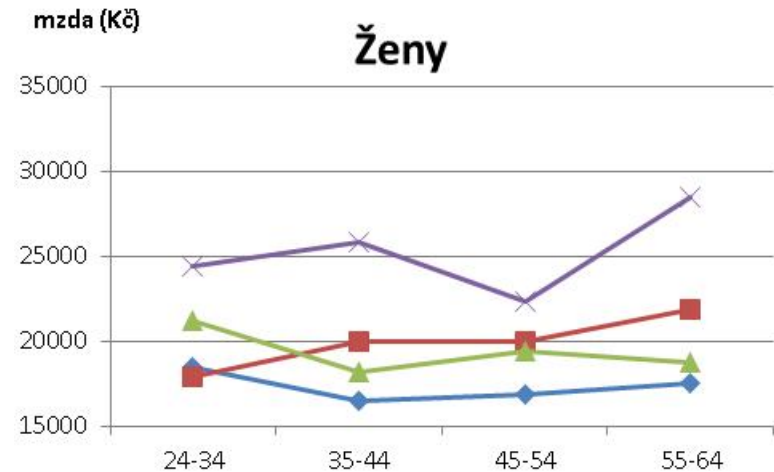
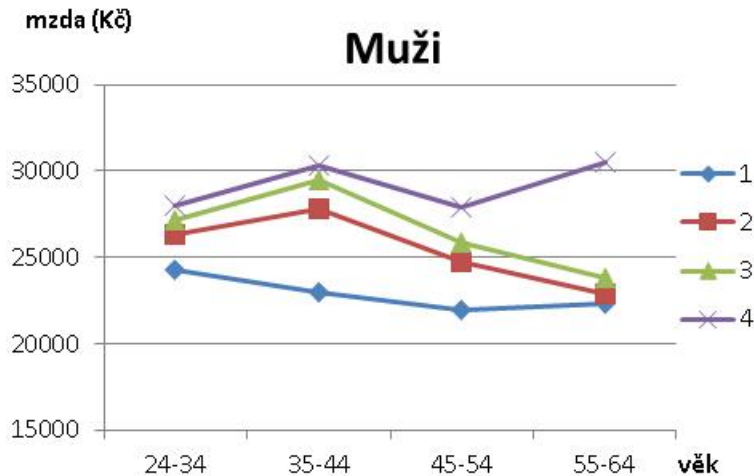

Zdroj: PIAAC

Faktory mzdy: PIAAC vs. SIALS (1998)

- SIALS – 6,5 % vysvětlené variance
  1. Dokumentová gramotnost – nejsilnější vliv
  2. Čtenářská gramotnost
  3. Kvantitativní gramotnost – nejslabší vlivVšechny kompetence daleko silnější vliv u žen
- PIAAC – silnější vliv: 11 % vysvětlené variance
  1. Numerická gramotnost – nejsilnější vliv
  2. Čtenářská gramotnost
  3. Kompetence k řešení problémů v prostředí informačních technologií (pouze část respondentů) – nejslabší vliv

Mzdy podle úrovně kompetencí

Poznámka: Označení kategorií kompetencí: 1 – nízká numerická a čtenářská, 2 – nízká numerická a vysoká čtenářská, 3 – vysoká numerická a nízká čtenářská, 4 – vysoká numerická a čtenářská.

- 4 – vysoká numerická a čtenářská – nejvyšší mzdy
- 1 – nízká numerická a čtenářská – nejnižší mzdy
- Muži: 3 – vysoká numerická a nízká čtenářská – vyšší mzdy než 2
- Ženy: 2 – nízká numerická a vysoká čtenářská – vyšší mzdy než 3

Regressní analýza – Model 1

	Model 1
(Konstanta)	9,015***
Literární/100	0,116***
Numerická/100	0,228***
Žena	
Střední škola	
Vysoká škola	
Roky zkušenosti	
Roky zkušeností ² /100	
Soukromý sektor	
Veřejný sektor	
Počet let v zaměstnání	
Počet let v zaměstnání*2	
Vedoucí pozice	
Smlouva na dobu neurčitou	
Nižší kvalifikace	
Vyšší kvalifikace	
Praha	
Používání počítače	
R ²	0,113

- **100 bodový nárůst čtenářské kompetence → 11,6% nárůst mzdy**
- **100 bodový nárůst numerické kompetence → 22,8% nárůst mzdy**
- **R² pouze 11,3 %**

Regresní analýza – Model 2

	Model 1	Model 2
(Konstanta)	9,015***	9,199***
Literární/100	0,116***	0,141***
Numerická/100	0,228***	0,172***
Žena		-0,221***
Střední škola		
Vysoká škola		
Roky zkušenosti		
Roky zkušenosti ² /100		
Soukromý sektor		
Veřejný sektor		
Počet let v zaměstnání		
Počet let v zaměstnání*2		
Vedoucí pozice		
Smlouva na dobu neurčitou		
Nižší kvalifikace		
Vyšší kvalifikace		
Praha		
Používání počítače		
R ²	0,113	0,184

- Ženy – o 22 % nižší mzda
- R² vzrostlo na 18 %
- Čtenářská kompetence ↑
- Numerická kompetence ↓
- U žen větší vliv numerické kompetence (kterou mají průměrně nižší než čtenářskou)
- U mužů větší vliv čtenářské kompetence (kterou mají průměrně nižší než numerickou)

Regresní analýza – Model 3

	Model 1	Model 2	Model 3
(Konstanta)	9,015***	9,199***	9,406***
Literární/100	0,116***	0,141***	0,105**
Numerická/100	0,228***	0,172***	0,024
Žena		-0,221***	-0,262***
Střední škola			0,210***
Vysoká škola			0,420***
Roky zkušenosti			0,017***
Roky zkušenosti ² /100			-0,000***
Soukromý sektor			
Veřejný sektor			
Počet let v zaměstnání			
Počet let v zaměstnání*2			
Vedoucí pozice			
Smlouva na dobu neurčitou			
Nižší kvalifikace			
Vyšší kvalifikace			
Praha			
Používání počítače			
R ²	0,113	0,184	0,300

- **Individuální charakteristiky – R² 30%**
- **Vliv numerické kompetence nevýznamný (numerická kompetence úzce spojena se vzděláním)**
- **Vliv čtenářské kompetence významný, ale nižší**

Regresní analýza – Model 4

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
(Konstanta)	9,015***	9,199***	9,406***	9,277***
Literární/100	0,116***	0,141***	0,105**	0,038
Numerická/100	0,228***	0,172***	0,024	0,015
Žena		-0,221***	-0,262***	-0,198***
Střední škola			0,210***	0,149***
Vysoká škola			0,420***	0,336***
Roky zkušenosti			0,017***	0,010***
Roky zkušenosti ² /100			-0,000***	-0,000***
Soukromý sektor				0,158**
Veřejný sektor				0,176**
Počet let v zaměstnání				0,008***
Počet let v zaměstnání*2				-0,000
Vedoucí pozice				0,117***
Smlouva na dobu neurčitou				0,089***
Nižší kvalifikace				0,053**
Vyšší kvalifikace				-0,099***
Praha				0,181***
Používání počítače				
R ²	0,113	0,184	0,300	0,505

- Pracovní charakteristiky (včetně ISCO a NACE)
- R² 51 %
- Obě kompetence nevýznamné
- Efekt vzdělání slabší
- Vyšší vzdělání než vyžadované v současném zaměstnání – negativní vliv
- Nižší vzdělání než vyžadované – pozitivní vliv

Regresní analýza – Model 5

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
(Konstanta)	9,015***	9,199***	9,406***	9,277***	9,275***
Literární/100	0,116***	0,141***	0,105**	0,038	0,045
Numerická/100	0,228***	0,172***	0,024	0,015	0,008
Žena		-0,221***	-0,262***	-0,198***	-0,191***
Střední škola			0,210***	0,149***	0,126***
Vysoká škola			0,420***	0,336***	0,303***
Roky zkušenosti			0,017***	0,010***	0,01***
Roky zkušenosti ² /100			-0,000***	-0,000***	-0,000***
Soukromý sektor				0,158**	0,149*
Veřejný sektor				0,176**	0,168*
Počet let v zaměstnání				0,008***	0,008**
Počet let v zaměstnání*2				-0,000	-0,000
Vedoucí pozice				0,117***	0,106***
Smlouva na dobu neurčitou				0,089***	0,074***
Nižší kvalifikace				0,053**	0,037
Vyšší kvalifikace				-0,099***	-0,088***
Praha				0,181***	0,183***
Používání počítače					0,104***
R ²	0,113	0,184	0,300	0,505	0,512

- **Používání počítače – kladný vliv**
- **R² 51 %**
- **Pokles vlivu ostatních faktorů (vzdělání, vedoucí pozice)**

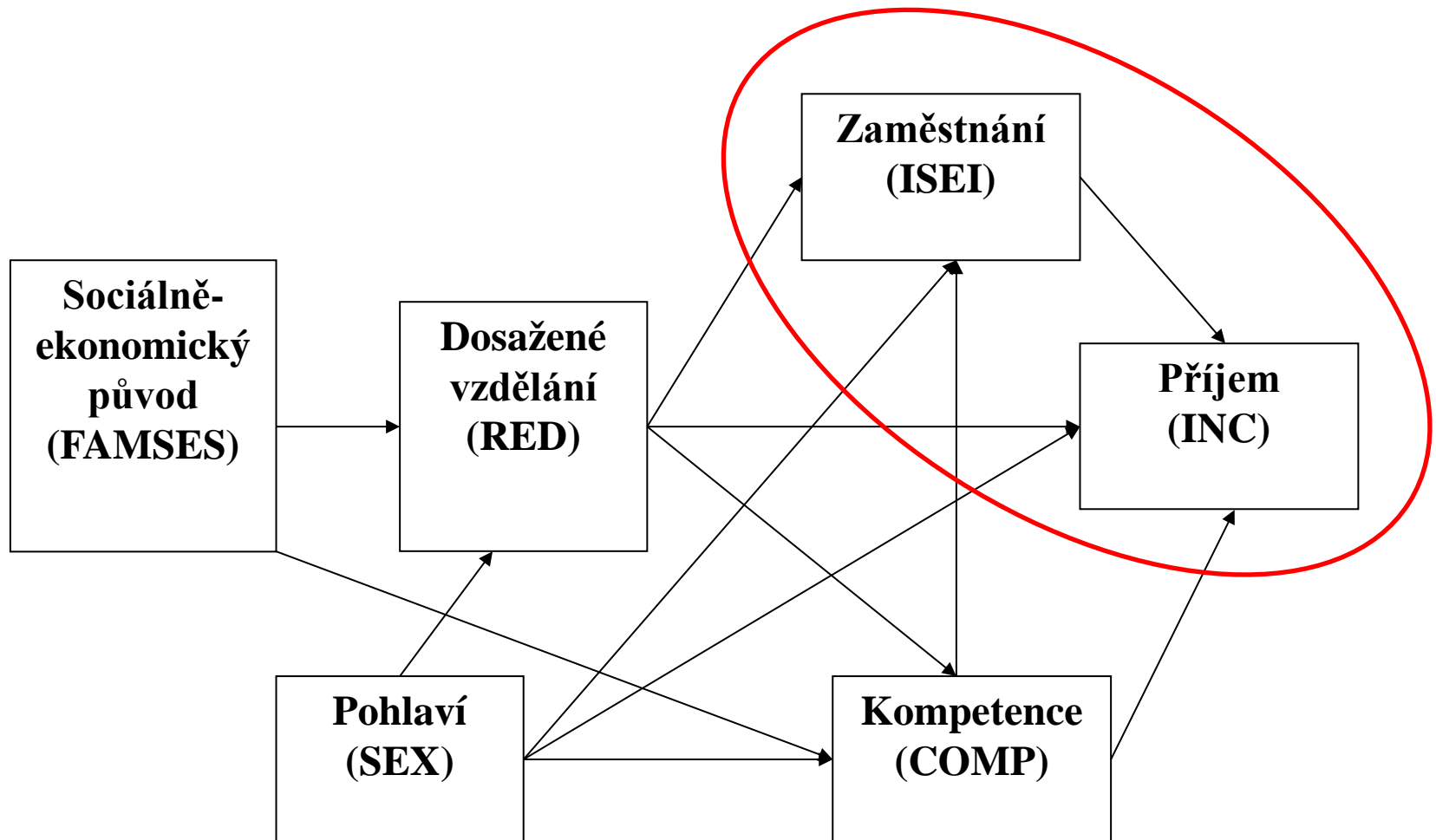
Shrnutí regresní analýzy

- Kompetence mají na výdělek značný vliv, avšak před zahrnutím dalších proměnných, především vzdělání.
- U žen mají větší vliv numerické kompetence (kterou mají průměrně nižší než čtenářskou).
- U mužů je větší vliv čtenářské kompetence (kterou mají průměrně nižší než numerickou) na mzdu.
- Nejvíce působí kumulace čtenářské a numerické kompetence.
- **S ohledem na úzkou provázanost kompetencí a vzdělání je třeba aplikovat komplexnější přístup k celku vztahů, kterým je strukturní analýza.**

2. Strukturní model formování a zhodnocování kompetencí (Petr Matějů)

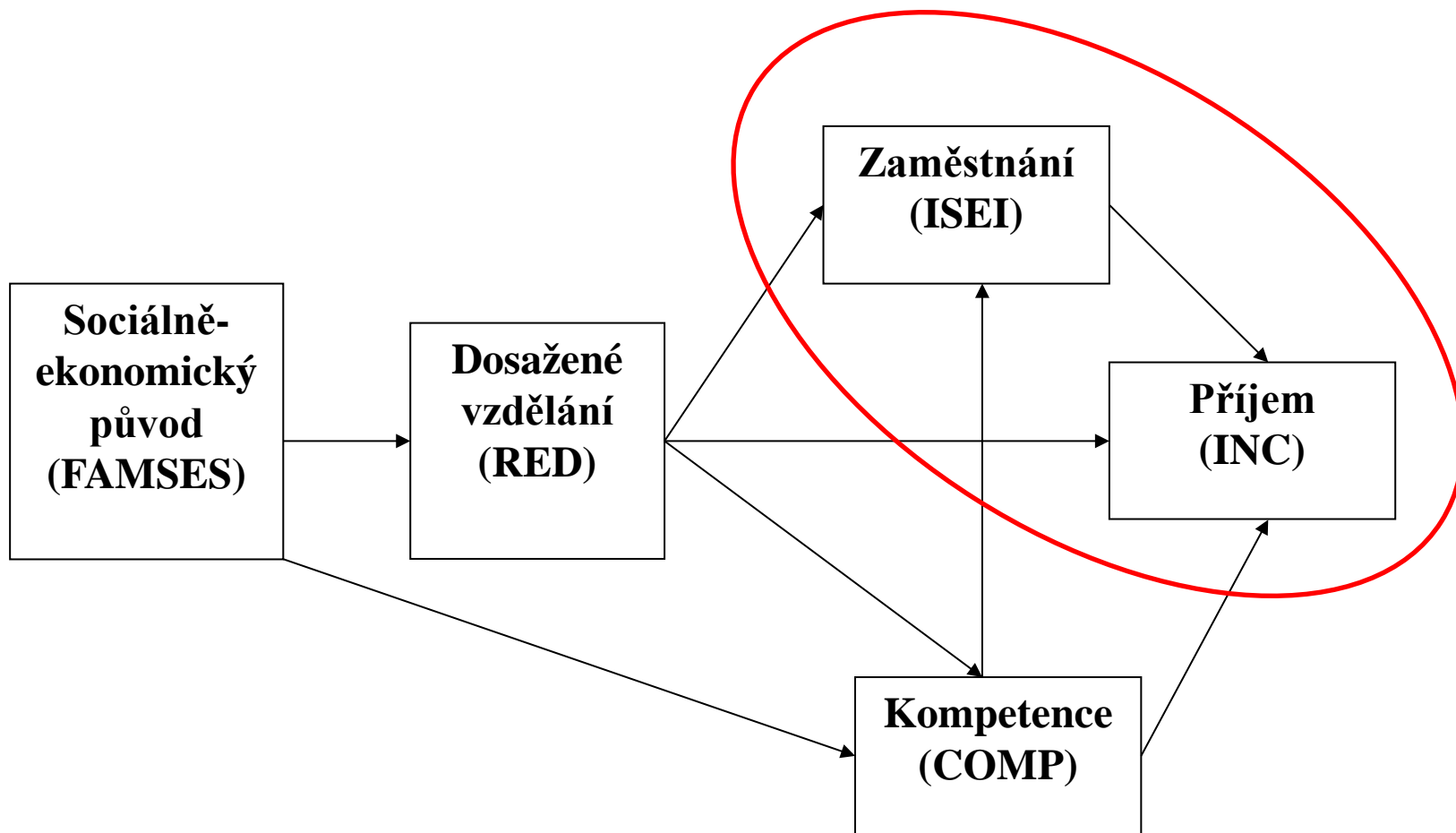
Rozšířený model formování a zhodnocování kompetencí.

Celá ekonomicky aktivní populace.

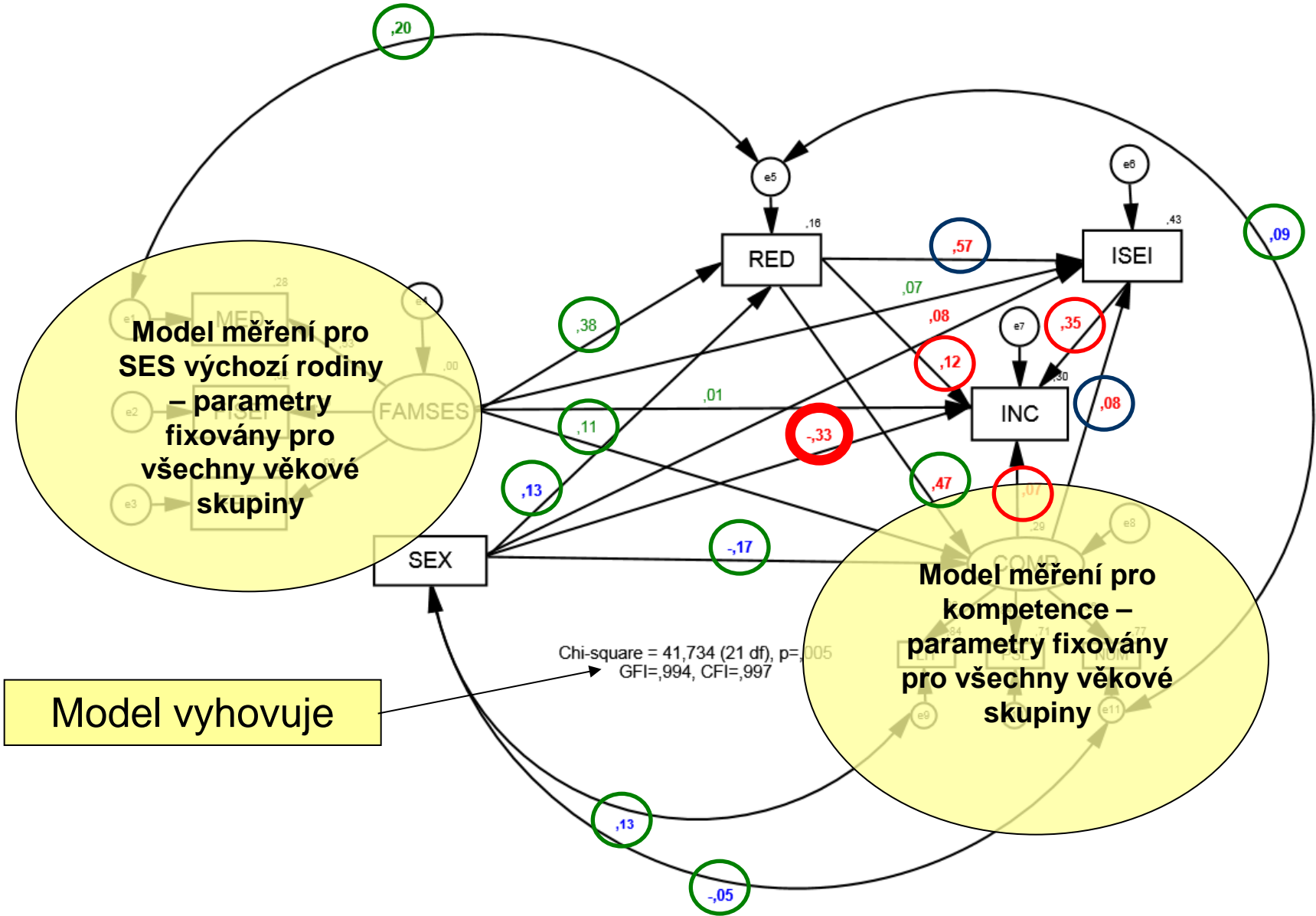
Rozšířený model formování a zhodnocování kompetencí.

Model aplikovaný odděleně na muže a ženy.

Strukturní model pro celou EA populaci

Strukturní model pro celou EA populaci

(změny koeficientů v souvislosti s věkem)

Efekt	Věková skupina			
	20 - 29	30 - 39	40 -49	50 a více
SEX ⇒ RED	0,230	0,136	0,061	0,019
FAMSES ⇒ RED	0,413	0,397	0,371	0,375
SEX ⇒ COMP	-0,113	-0,196	-0,156	-0,152
RED ⇒ COMP	0,471	0,465	0,467	0,520
FAMSES ⇒ COMP	0,170	0,111	0,118	0,062
SEX ⇒ ISEI	0,095	0,016	0,087	0,175
RED ⇒ ISEI	0,449	0,544	0,634	0,666
COMP ⇒ ISEI	0,126	0,174	0,064	0,071
FAMSES ⇒ ISEI	0,110	0,055	0,060	0,034
RED ⇒ INC	0,000	0,195	0,120	0,194
ISEI ⇒ INC	0,389	0,286	0,319	0,315
SEX ⇒ INC	-0,252	-0,411	-0,288	-0,304
COMP ⇒ INC	0,070	0,060	0,130	0,036

Hlavní závěry ze strukturních modelů

pro celou EA populaci

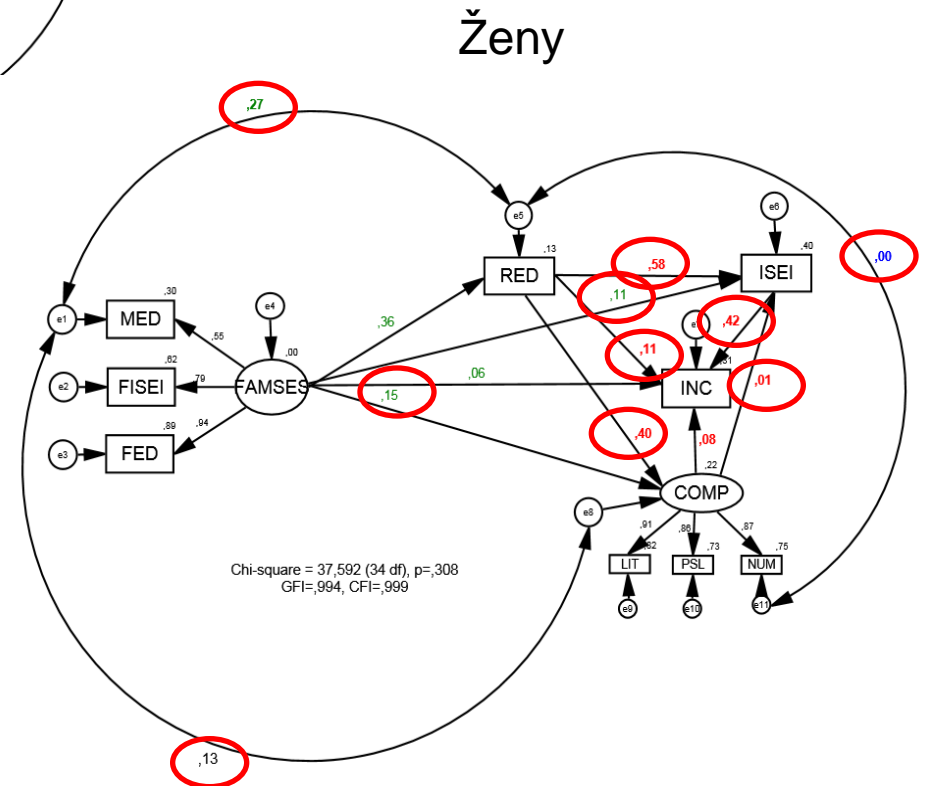
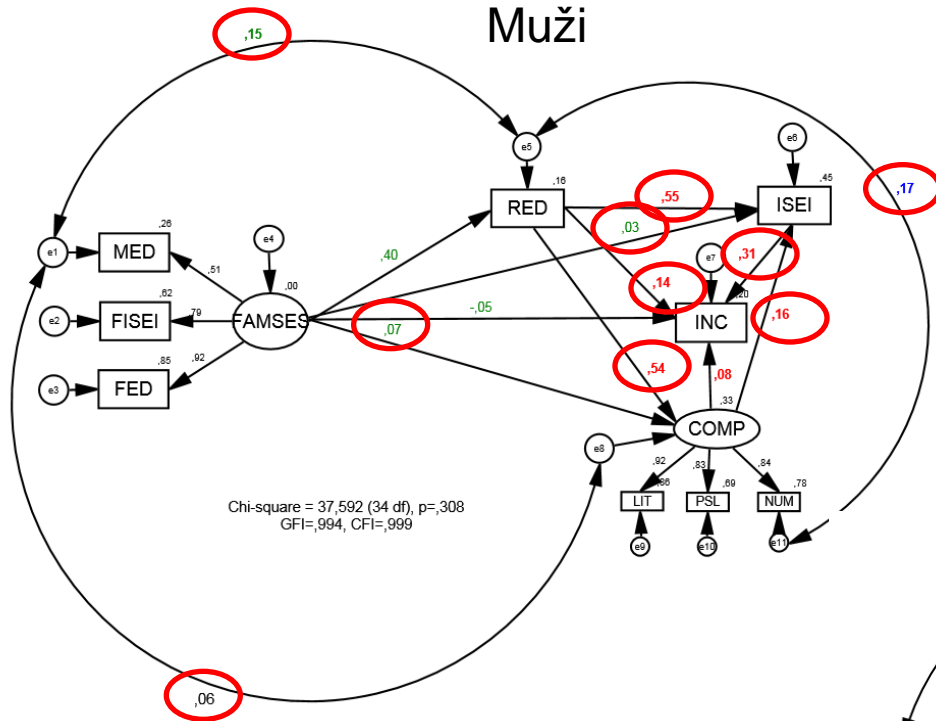
- Kromě základního „stratifikačního zřetězení“ (vzdělání → zaměstnání → příjem) se prosazuje
  - silný vliv vzdělání na úroveň kompetencí
  - silný přímý vliv vzdělání na příjem
  - ale přímé zhodnocení kompetencí v získání zaměstnání s vyšším sociálně-ekonomickým statusem nebo ve výši výdělků je velmi slabé (tento poměrně překvapivý závěr neplatí pro všechny věkové skupiny).
- Klíčové je ovšem potvrzení existence velkých rozdílů mezi muži a ženami – vrchol ve věku 30 až 39 let !
- Tento závěr koresponduje s poměrně silným poklesem úrovně kompetencí u žen ve stejném období (30 – 39 let)

Hlavní závěry ze strukturního modelu

pro celou EA populaci

- Nepřehlédnutelný je **nulový přímý vliv vzdělání na výdělek v nejmladší kohortě**. Až v kohortě 30-39 let se tento vliv dostává k úrovni odpovídající zhruba 11 % příjmového nárůstu za každý další stupeň vzdělání (vyučení, maturita, vysoká škola).
- **Přímý vliv SES zaměstnání na výdělky je naopak nejvyšší na počátku pracovní kariéry** (obsazení profesní pozice ovlivní výdělek téměř bez prodlení a navíc silně, zatímco samotné vzdělání se jako faktor výdělku prosazuje až v pozdějším věku).
- Přímý vliv kompetencí na výdělek je s výjimkou jedné kohorty (40-49 let) zanedbatelný.

Strukturní model odděleně pro muže a ženy

Strukturní model odděleně pro muže a ženy

Efekt	Muži	Ženy
FAMSES $\Rightarrow$ RED	0,400***	0,363***
RED $\Rightarrow$ COMP	0,539***	0,396***
FAMSES $\Rightarrow$ COMP	0,072***	0,150***
RED $\Rightarrow$ ISEI	0,552***	0,578***
COMP $\Rightarrow$ ISEI	0,157**	0,005
FAMSES $\Rightarrow$ ISEI	0,033**	0,111**
RED $\Rightarrow$ INC	0,141*	0,110*
ISEI $\Rightarrow$ INC	0,307***	0,420***
COMP $\Rightarrow$ INC	0,080	0,076

Zdroj: PIAAC.

Hlavní závěry ze strukturních modelů

pro muže a ženy

- Vliv sociálně-ekonomického statusu výchozí rodiny na kompetence je u žen zřetelně silnější než u mužů.
- U mužů se vliv sociálního původu na kompetence prosazuje silněji prostřednictvím dosaženého vzdělání.
- Ačkoliv souhrnný vliv sociálního původu na celkovou úroveň kompetencí je u mužů a žen stejný, utváří se odlišně: **zatímco ženy poněkud silněji „kapitalizují“ rodinné prostředí, muži více zhodnocují následné vzdělávání.**
- Přímý vliv kompetencí na sociálně-ekonomický status zaměstnání (COMP $\Rightarrow$ ISEI) u žen je mnohem slabší než u mužů, přičemž u žen je naopak silnější vliv formálního vzdělání na zaměstnání (RED $\Rightarrow$ ISEI).

Hlavní závěry ze strukturních modelů

pro muže a ženy

- Determinace výdělků všemi proměnnými zahrnutými do modelu je u žen vyšší než u mužů.
- Přímý vliv kompetencí na výdělek je ovšem v případě obou pohlaví zanedbatelný.

Shrnutí

- Analýza dat PIAAC v širším kontextu vztahů sice potvrzuje **silné příjmové znevýhodnění žen** ...
- ... současně ale ukazuje na **narůstající znevýhodnění mužů v přístupu k vyššímu vzdělání**.
- Při stejných charakteristikách jsou výdělky žen nižší než výdělky mužů, přičemž platové znevýhodnění žen se pohybuje v rozmezí 20-30 %.
- V historickém čase jsou muži stále více znevýhodňováni v přístupu k vyššímu vzdělání ...
- .... pakliže ho však dosáhnou, odnášejí si z něho ve srovnání se ženami poněkud lepší „výbavu“ měřitelných kompetencí.

Shrnutí

- Jak formování kompetencí, tak jejich kapitalizace v náročnějším zaměstnání a vyšším výdělku neprobíhá u mužů a žen podle stejných vzorců.
- Ženy ve srovnání s muži lépe zhodnocují kulturní kapitál výchozí rodiny a silněji u nich působí „askriptivní“ (poziční) mechanismy.
- To se u žen projevuje ve slabším vlivu vzdělání na kompetence i na výdělek, ale a také ve slabším vlivu kompetencí na sociálně-ekonomický status zaměstnání, který je kompenzován silnějším vlivem statusu zaměstnání na výdělek.
- Výsledky naznačují, že u mužů jsou při celkově slabší determinaci výdělků silněji vyvinuté „zásluhové“ mechanismy: vzdělání silněji působí na kompetence (zejména numerické gramotnosti), na SES zaměstnání i na výdělek, zatímco vliv SES zaměstnání na výdělek je u mužů slabší než u žen.

Děkujeme za pozornost